

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Historické vědy – Pravěká a středověká archeologie

Petr S t a r e c

Archeologie Václavského náměstí v Praze

Archaeology of Wenceslas Square in Prague

Autoreferát disertační práce

Vedoucí práce – PhDr. Rudolf Procházka, CSc.

2023

Archeologie Václavského náměstí se hlásí k „archeologii pod uliční dlažbou“, jež nabízí vlastní specifické svědectví o hospodářském a společenském životě ve městě. Pod povrchem současných veřejných prostranství a ulic se dochovaly i starší struktury, které někdy v urbanistických proměnách města částečně zanikly díky další zástavbě jednotlivých parcel. V prostoru náměstí se propojovala práce a obchod, komunikace a shromažďování městské obce a odraz těchto činností se pod současným pochozím povrchem více či méně dochoval.

Archeologie veřejného prostranství

Náměstí středověkého města dosahovalo obvykle jen účelově omezených urbanistických a estetických hodnot. Jeho podoba byla odrazem soudobé úrovně městského organismu, jehož bylo nedílnou součástí. S organickým vývojem středověkého města, a rostoucí hospodářskou a sociální diferenciací jeho obyvatel procházelo určitým vývojem i jeho ústřední veřejné prostranství – náměstí. Jako se domy měšťanů v přestavbách prostorově rozšiřovaly a zvelebovaly, tak se samozřejmě proměňoval i vzhled náměstí. Hospodářský rozvoj města provázený honosnější měšťanskou výstavbou, zvláště v ústřední poloze kolem tržiště nebo frekventovaných komunikačních uzlů a směrů, spolu se zvyšující se úrovní měšťanské kultury vytvářejí podmínky pro kvalitativní změny stavu veřejných prostranství. Tato změna se mohla projevit např. novým dlážděním, instalací sociálně sanitárních zařízení apod. Nechyběly jistě ani požadavky na výstavbu nových veřejných budov pro potřeby města. Byl-li naopak vývoj městského organismu nějakou formou narušen (např. přírodní katastrofou, válečnou pohromou apod.) či nějakou jinou a déle trvající krizí i zastaven, lze očekávat, že se taková událost nějakým způsobem odrazila i ve vzhledu náměstí. To se týká nejen vlastní plochy prostranství, ale také vzhledu průčelí kolem stojících domů.

Problematika veřejných prostranství v evropském bádání je v současnosti spjata především s fenoménem modernizace měst a jejich infrastruktury. Rozsáhlé rekonstrukce inženýrských sítí a povrchů náměstí, hlavních tříd a pěších zón v historických jádrech přinášejí nebývalé možnosti prostřednictvím archeologických výzkumů poznat historii vývoje měst i proměny každodenního života jejich obyvatel.

Ve středoevropském prostoru vynikají například výzkumy polských a německých měst, například Vratislavi, Krakova, Kostnice nebo Drážďan. Především dlouhodobý (od 60.

let 20. století) a rozsáhlý výzkum náměstí Nowy Targ ve Vratislavi, včetně posledního velkého odkryvu, přinesl mnoho významných informací pro celý středoevropský region (*Buško 1998; Piekalski – Wachowski eds. 2018*). V letech 2003–2008 proběhl rozsáhlý archeologický odkryv na ploše centrálního náměstí (Rynek Glówny) v Krakově (*Jabłoński 2005; Bieniek – Wacnik – Tomczyńska 2006*). V Německu nelze opominout výzkumy náměstí (Marktstätte) v Kostnici v letech 1989–1992 (*Groenman – van Waateringe 2018; Dumitrache 2021*) nebo archeologický výzkum velkého náměstí (Neumarkt) v Drážďanech v letech 1999–2005 (*Beutmann 2008; Gall, F. – Hemker, Ch. – Schöne, S. 2008; Schöne 2012*).

K rekonstrukci zaniklé podoby veřejných prostranství větších i menších měst přispěla řada archeologických výzkumů i na našem území. Zajímavé výsledky přinesly výzkumy čtyřech náměstí v Hradci Králové (*Bláha a kol. 2007*), výzkum Masarykova náměstí v Ostravě (*Zezula a kol. 2009; Moravec 2018; Moravec – Odstrčilová 2022*), Dolního náměstí a jeho okolí v Opavě (*Zezula 2019*) nebo náměstí Republiky v Plzni (*Postránecká 2008*). V Brně proběhla řada archeologických odkryvů, včetně nejstarších tržišť (*Procházka 2000; Holub et al. 2006*), stejně tak například v Přerově (*Procházka – Drechsler – Schenk 2008; Procházka a kol. 2020*). Výzkumy veřejných prostranství v menších městech zastupují například odkryvy na náměstí v Kašperských Horách (2008–2010) nebo Českém Brodu (1994–1995).

Stav poznání veřejných prostranství Nového Města pražského

Plochy nejvýznamnějších náměstí v historickém centru Prahy představují po všech stránkách unikátní urbanistické celky, které vypovídají viditelně i skrytě o jejich minulosti. Vedle jejich podoby a příslušné zástavby významnou část jejich památkové hodnoty reprezentuje tzv. archeologická vrstva skrytá pod jejich povrchem. Historická souvrství vypovídají nejen o procesu utváření veřejných prostranství od jejich vzniku do současnosti, ale také v případě většiny z nich zachycují i děje před jejich vznikem (*Havrda – Podliska – Starec 2023*). Pražská náměstí jako významné archeologické lokality jsou tématem, kterému je v posledních letech věnována větší pozornost nejen mezi archeology v rámci zpracování dosavadních archeologických výzkumů, ale také mezi památkáři, kteří uvedené téma vnímají

jako námět k obecným úvahám pro památkovou péči o způsobu a možnostech ochrany památkového dědictví.¹

Mezi unikátní veřejná prostranství centra Prahy patří vedle Staroměstského a Malostranského náměstí i trojice historických náměstí Nového Města pražského – Karlovo, Václavské a Senovážné náměstí. Jejich vznik je spojen s mimořádným urbanistickým počinem českého panovníka Karla IV. (vláda 1346-1378), který v roce 1348 inicioval založení nové, prostorově rozsáhlé městské obce. Nové Město (*Nova Civitas*) svým rozsahem přes 240 hektarů vstoupilo do území s bohatou sídlištní minulostí a na několik staletí svou prostorovou kapacitou přesáhlo potřeby místních obyvatel až do sklonku 19. století (*Tryml 1998; Líbal 2008*).² Součástí navržené urbanistické struktury byla na svou dobu velkoryse vyměřená náměstí, plnící hospodářskou, správní, reprezentativní a duchovní funkci. Umístění a podoba nových náměstí vycházela především z komunikačního schématu území a hospodářských potřeb obce. Svým umístěním však také bezpochyby reagovala na přírodní podmínky poskytované územím. Novoměstská náměstí jsou typově velice rozmanitá a nelze jejich podobu vztáhnout na obecná schémata lokačních městských záměrů vrcholného středověku na našem území. Podoba každého novoměstského náměstí je zcela originální. Přestože od doby svého vzniku prošla částečnou stavební proměnou, stále si zachovávají svou urbanistickou autenticitu, která má svůj odraz i pod jejich povrchem.

Karlovo náměstí je největší náměstí v Česku a jedno z největších v Evropě. Jeho současný vzhled určily od 40. let 19. století postupně realizované sadové úpravy, které přeměnily veřejný prostor do dnešní podoby městského parku. Svým nepravidelným, ve směru sever jih protáhlým, kosodélným půdorysem, náměstí využilo vhodný a sídelně nevyužitý prostor na mírně svažité ploše vyšší vltavské terasy. Západní strana byla vymezena průběhem předlokační komunikace navazující na směr dnešní Spálené ulice. Význam a

---

¹ Jan Havrda – Jaroslav Podliska, Archeologie Staroměstského náměstí. K problematice památkové hodnoty historického podzemí veřejného prostoru, *Zprávy památkové péče* 75, 2015, č. 3, s. 240–249. – Jan Havrda – Petr Kočár – Romana Kočárová – Radka Kozáková – Jaroslav Podliska – Zdena Súvová, K vývoji historického nadloží Staroměstského náměstí v Praze. Příspěvek k mezioborovému výzkumu veřejných prostranství, *Forum urbes medii aevii*, IX, 2017, s. 164–195. – Jan Havrda – Jaroslav Podliska, Archeologie Malostranského náměstí v Praze. K definici archeologických hodnot a jejich preventivní památkové ochraně, *Zprávy památkové péče* 81, 2021, č. 3, s. 281–293. – František Kašička, Zachovejme poslední historickou tvář Karlova náměstí. Pohled do počátků proměn Karlova náměstí, *Za starou Prahu, věstník Klubu Za starou Prahu*, roč. XL. (XI.), 1/2010, s. 12 – 18.

² Michal Tryml, Předlokační osídlení Nového Města a Vyšehradu z pohledu archeologa, in: Růžena Baťková a kolektiv, *Umělecké památky Prahy, Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha 1998, s. 11-15. – Dobroslav Líbal, Nové Město a Vyšehrad, přehled jeho urbanistického i architektonického vývoje ve středověku, in: *ibidem*, s. 16-22.

funkce tak rozměrného veřejného prostranství měly s vysokou pravděpodobností naplňovat ambice svého zakladatele jako klíčového místa pro hospodářské, správní a ideové účely nové městské obce.

Archeologické sledování plochy Karlova náměstí je založeno, ve srovnání s jeho mimořádnou rozlohou, na relativně malém počtu archeologických dokumentačních bodů, tedy míst, kde v minulosti proběhl archeologický výzkum. Podstatně více co do počtu i rozlohy probíhaly archeologické akce na parcelách domů po jeho obvodu. Samotná plocha náměstí byla dokumentována převážně liniovými, nebo bodovými výkopy, případně ověřovacími sondážemi a geologickými vrty. Své místo na seznamu zjištění mají i náhodné a dnes přesně nelokalizované nálezy spojené se stavební činností. Z celkové rozlohy náměstí tak archeologicky sledovaná místa tvoří pouze zanedbatelnou část menší než 1%

Senovážné náměstí bylo od samého počátku integrální součástí novoměstského založení, jako jedno z důležitých obchodních a komunikačních center tzv. Dolního Nového Města. Jeho protáhlý trojúhelníkový půdorys sice vzbuzuje dojem nedokončeného projektu³ Karlových architektů, ale uliční osnova v této části Nového Města navazuje na hlavní komunikační trasy již předlokačního období. Jednou z nich byla usměrněná trasa v ose dnešní Vodičkovy a Jindřišské ulice. Tato cesta umožňovala přímé spojení sídliště u bubenského brodu (Poříčí) a prostoru dnešního Karlova náměstí, kde navazovala na trasu v severojižním směru v ose Spálené ulice. Druhou komunikační aktivitu je možné očekávat od nejstaršího staroměstského sídliště a osady Újezd s pozdějším kostelem sv. Martina směrem k východu (s budoucí novoměstskou Horskou bránou). Severní fronta náměstí byla snad částečně ovlivněna dávnou trasou do staroměstského prostoru k brodu na Klárov. Východní konec náměstí ústí v Horské bráně novoměstského opevnění, která byla na konci dnešní Hybernské ulice (*Vyšohlíd 2022*).⁴

Mapa archeologických dokumentačních bodů⁵ zaznamenává pro Senovážné náměstí a jeho okolní domovní obvod jen minimum archeologických sond, které se soustřeďují

---

³ Marek Laštovka – Václav Ledvinka a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 2. díl (O-Ž), Libri, Praha 1998, s. 180.

⁴ Gotická Horská brána novoměstského opevnění byla stržena v polovině 17. století. Nahradila ji v jižnější poloze Nová brána v barokním opevnění dokončená v roce 1666. Viz František Ruth (pozn. 17), s. 233. Původní gotická brána v novoměstském opevnění byla objevena v roce 2018 – Martin Vyšohlíd, *Hradby Nového Města na Masarykově nádraží v Praze, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 122, Archeologické výzkumy v Čechách 2021, 2022*, 35–36.

⁵ Viz Ladislav Hrdlička, Praha, *podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace*. Praha 2005.

jednak do západní, jednak do centrální plochy náměstí. Na východní straně náměstí byl realizován rozsáhlý archeologický plošný odkryv (*Starec 2003*)⁶ v letech 1999–2000, jenž poskytl jedny z mála archeologických dokladů z výzkumu pražských veřejných prostranství, které lze předběžně ztotožnit i s písemnými prameny.

Náměstí Republiky dnes představuje poměrně rozsáhlý protáhlý prostor severojižní orientace s pěší zónou. Zároveň funguje jako velká křižovatka na rozhraní Starého a Nového Města, jejíž počátky spadají do první poloviny 13. století. V centrální ploše náměstí proběhl archeologický výzkum již na přelomu 70. a 80. let 20. století, a to v souvislosti s budováním podchodů a západního vstupního vestibulu stanice metra. Bohužel vlivem tehdejších stavebních, společenských a dalších podmínek nebyla tato stavební akce systematicky sledována. Dílčí archeologické poznatky z plochy současného náměstí přinesl záchranný archeologický výzkum při výstavbě podzemní kolektorové sítě v této oblasti v 90. letech 20. století. Nejvýznamnějším, a pro poznání vývoje prostoru nynějšího náměstí Republiky a jeho okolí nejpřínosnějším, se stal až rozsáhlý záchranný archeologický výzkum metodou plošného odkryvu v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad (čp. 1078/II), který proběhl v letech 2003–2006. Zároveň s realizací projektu obchodně administrativního centra Palladium v objektu bývalých kasáren kolem severovýchodního obvodu náměstí byl proveden plošný odkryv i v přilehlé související podstatné části plochy náměstí (*Vyšohlíd 2010*).

Archeologický výzkum na Václavském náměstí v Praze

Svědectví o životě na Václavském náměstí v minulosti podávají dnes už jen torzovitě dochované domy na náměstí, jejichž podzemní části vznikly v prvních desetiletích výstavby Nového Města pražského. V tomto ohledu je asi nejzachovalejší jižní fronta domů na západní straně Václavského náměstí s gotickými jádry. Ojediněle se ještě gotické trakty zachovaly i v jiných objektech kolem náměstí, bohužel však některé z nich, objevené archeologickým výzkumem (např. v čp. 837/II; srov. *Huml 1995b*), ustoupily nové administrativní výstavbě v důsledku nepochopitelně kompromisního přístupu orgánů památkové péče.

Dosavadní archeologické nálezy ze střední partie Václavského náměstí (*Huml 1979; Huml – Pleiner 1991*) i nové terénní výzkumy zejména z posledního desetiletí v dolní části

---

⁶ Petr Starec, Senovážné náměstí ppč. 2330/1. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000, *Pražský sborník historický* 32, 2003, s. 334.

náměstí (např. předběžně *Starec, 2015; týž 2019*), o kterých pojednává i tato práce, tyto závěry vyvozené z písemných pramenů reálně doplňují.

Soustavný archeologický výzkum na Václavském náměstí začal poměrně pozdě a jeho počátek je spjat především s budováním podchodu uprostřed náměstí v letech 1967-1968 (*Huml 1975a; týž 1979*). Výzkum tehdy probíhal v omezené podobě, jak bylo ostatně někdejšími společenskými možnostmi více či méně předem dáno.

Postupně bagrovaná stavební jáma ve středu Václavského náměstí, zasahující až do ústí Vodičkovy a Jindřišské ulice i do okolních domů (o celkové ploše více než 4 000 m²), nebyla zkoumána postupným plošným odkryvem před stavebními etapami. Archeologickému výzkumu bylo umožněno pouze lokálně sledovat postupnou těžbou odkryté izolované nálezové situace, které již v terénní fázi výzkumu byly odtrženy od celkových souvislostí. Proto výsledkem archeologického výzkumu bylo – kromě poznání základních vývojových etap zvyšující se úrovně náměstí – především systematické zpracování vybraného druhu získaných archeologických nálezů, konkrétně železářských a kovářských výrobků (*Huml – Pleiner 1991*). Cenným přínosem výzkumu bylo také vůbec první podrobné prozkoumání a vyhodnocení ojedinělého komplexu nálezů – součástí novoměstského vodovodu z 15. až 17. století (*Huml 1975a*).

Další záchranné archeologické akce byly realizovány v sedmdesátých letech 20. století, a to při výstavbě inženýrských sítí na ploše náměstí: kabelový kanál před čp. 780/II až čp. 788/II (1974) v dolní části náměstí (*Huml 1977*) a výstavba středotlakého (STL) plynovodu (1977) v horní části náměstí (*Šírová 1977*). Ražba kabelového kanálu (později byla stavba označena jako Kolektor Václavské náměstí – trasa A) mezi středem Václavského náměstí a Můstkem, spojená mj. s hloubením dvou šachet kabelových komor (KK2756 a KK2758) v dolní části náměstí, archeologickému výzkumu zcela unikla.

Největší stavební zásah do plochy Václavského náměstí se v té době ale odehrál na jeho dolním konci při stavbě podchodu a stanice metra trasy A – Můstek. Stavební podmínky dovolily archeologům získat v roce 1976 jen dílčí informace zaměřené zvláště na problematiku staroměstské středověké fortifikace, konkrétně hradebního příkopu (*Špaček 1978; týž 1980; týž 1981; Píša 1980*). Výzkum vlastní plochy dolního konce Václavského náměstí se musel ze stavebních důvodů omezit pouze na orientační pozorování a příležitostnou dokumentaci stěn stavební jámy do ulic Na Příkopě a 28. října. Zbytek stavební jámy zůstal plošně nezkoumán, ale nástin nálezové situace zůstal aspoň v paměti současníků.

V nových podmínkách po roce 1989 bylo již možné provádět při stavební činnosti na náměstí záchranné archeologické výzkumy plošným archeologickým odkryvem za interdisciplinární spolupráce zejména přírodovědných oborů. Menší archeologické výzkumy při stavebních výkopech na ploše náměstí v posledním desetiletí 20. století – např. před čp. 1601/II v roce 1995 (*Starec 1998b*), před čp. 837/II v roce 1996 (*Starec 1998a*) a před čp. 816/II v letech 1997-1998 (*Starec 1999*) – ale nerozhojnily již v minulosti získané bohaté archeozoologické soubory (*Beneš 1968; týž 1974*) ze střední a dolní části někdejšího Koňského trhu.

Naopak v prvním desetiletí 21. století bylo na Václavském náměstí, především však v jeho dolní rovinaté části, uskutečněno několik navzájem na sebe navazujících stavebních akcí, při nichž byly mj. získány i archeobotanické a archeozoologické vzorky. Většina těchto záchranných akcí probíhala formou archeologického plošného odkryvu v malých sondách.

Nejprve s počátkem nového století (2003) to byla rekonstrukce již zmíněných kabelových komor KK2756 a KK2758, která byla vyvolána ničivou povodní v roce 2002, jež poškodila i pražskou podzemní kolektorovou síť.

Rozsáhlá rekonstrukce kolektorů (Kolektor Václavské náměstí – trasa C) a výstavba nových (Kolektor Václavské náměstí – trasa B), která probíhala současně v letech 2007-2009 na Václavském náměstí a v jeho okolí, přinesla postupně sérii výzkumných sond v ploše hloubených kolektorových šachet. Jako obvykle při podobných stavebních akcích přejala pro snadnější orientaci archeologické sondy původní stavební označení: STL (liniový výkop stavební ochrany středotlakého plynovodu) a Š51, V2, Š49, ŠV2 a VZT (vše kolektorové šachty) a konečně Tunelové propojení (ražba tunelu mezi šachtami Š49 a Š51). Všechny tyto stavební akce se odehrávaly v dolní části Václavského náměstí.

Vymezené cíle a struktura práce

Předkládaná práce si klade za cíl prezentovat výsledky dlouholetého výzkumu Václavského náměstí a přispět tak nejen k poznání každodenního života středověkého města a jeho obyvatel, ale zároveň přiblížit proměny tohoto veřejného prostranství v čase. Souběžné studium nejstarší archeologické nálezové situace vymezeného území přináší také shrnutí hydrogeologických podmínek území, a zároveň poznatky o geomorfologických poměrech studované lokality. Dalším stanoveným cílem práce je proto vytěžení poznatků o geomorfologii vybraného území, vodních poměrech, starších sídelních formách a

komunikačních potřebách v pražské pravobřežní sídelní aglomeraci, a to konkrétně v prostoru jihovýchodního předpolí Starého Města pražského (před založením Nového Města) a následně analýza jejich vzájemného vztahu, úlohy či vlivu na realizaci a vytyčení dnešního Václavského náměstí.

Práce je tematicky rozčleněna na tři samostatné kapitoly. První kapitola přibližuje proměny veřejného prostranství, tedy Václavského náměstí (Koňského trhu), a jeho funkce v čase, a to na základě souhrnu poznatků z dosavadních výzkumů. Ve druhé kapitole je prezentován rozsáhlý soubor artefaktů nalezených v minulých desetiletích na ploše Václavského náměstí. Prostřednictvím interpretace a komparace se srovnatelnými nálezovými celky z tuzemského i střeoevropského prostoru představuje kapitola sondu do každodenního života měšťanské společnosti středověké Prahy. Třetí kapitola se soustřeďuje na analýzu a interpretaci ekofaktů, a to nejen s cílem přispět k poznání úrovně výživy středověké společnosti a jejích stravovacích vzorců, ale také rekonstrukci lokální vegetace v prostoru Václavského náměstí a blízkého okolí, a zároveň postihnout trendy jejich proměn v daném časovém úseku. Práce je doplněna obsáhlými obrazovými přílohami a tabulkami a grafy, které doplňují a zpřehledňují získané poznatky.

Dosažené výsledky

Archeologie Václavského náměstí nabízí vlastní specifické svědectví o hospodářském a společenském životě ve městě. Pod „dlažbou“ současných veřejných prostranství a ulic se ovšem dochovaly i starší struktury, které někdy v urbanistických proměnách Prahy částečně zanikly díky další zástavbě jednotlivých parcel. Ulice a náměstí pak mohou být jediným místem, kde se takové archeologické památky ještě uchovaly. Jinými slovy, pod pražskými historickými náměstími nacházíme i starší osídlení, které nemá charakter veřejných prostranství, a jako veřejný prostor města sloužilo teprve ve svých mladších fázích.

Předložená disertační práce se pokusila shrnout naše dosavadní poznatky z oblasti archeologie veřejných prostranství, konkrétně z dlouhodobého výzkumu Václavského náměstí a jeho blízkého okolí. Výsledkem tohoto shrnutí je mimo jiné i poznání, resp. zkoumání a vyhodnocení stávajících výzkumných akcí na ploše náměstí a v jeho bezprostředním okolí, a to z období posledních padesáti let. Přehled výsledků ukázal v první řadě rozmanitost záchranných výzkumných akcí, ale také různorodost a množství získaných terénních informací.

První část předložené disertační práce zprostředkovává svědectví o vzhledu a proměnách této výjimečné plochy v centrální části Nového Města. Souběžné studium nejstarší archeologické nálezové situace vymezeného území přineslo shrnutí a upřesnění poznatků o místních geomorfologických poměrech i hydrogeologických podmínkách. Dlouhodobé studium dané lokality prostřednictvím záchranných archeologických výzkumů zároveň přispělo řadou nových poznatků k problematice sídlištního – v tomto případě městského – odpadu. Pozornost byla věnována především uloženinám odpadkového původu, které v historických terénech Václavského náměstí převažovaly. Specifikem těchto odpadkových vrstev je nízká četnost obvyklých archeologických nálezů (zejména keramiky). Na základě dlouholetých archeologických výzkumů Václavského náměstí se také podařilo synchronizovat jednotlivé zjištěné úrovně historických dláždění. Přínosem je rovněž zpřesnění polohy a rozsahu příkopových útvarů na dolním konci Václavského náměstí. Stranou nelze nechat největší odkryv novoměstského vodovodního systému z 15. až počátku 19. století, který byl realizován v roce 1967. Při stavbě podchodu ve středu Václavského náměstí byly odkryty historické vodovodní řady, které byly uprostřed křižovatky náměstí s Vodičkovou a Jindřišskou ulicí dokonce ve třech úrovních nad sebou a rozbíhaly se různým směrem. Voda proudila potrubím přirozeným spádem z vodních zdrojů v předlokační vsi Rybník poblíž kostela sv. Longina na Novém Městě. Jeho význam vynikne, uvědomíme-li si, že Praha výstavbou vodovodu již v 15. století předběhla velká evropská města jako Londýn nebo Paříž.

Ve druhé části práce se zaměřujeme na nálezy středověkých a novověkých artefaktů z archeologických výzkumů Václavského náměstí v minulých padesáti letech. Nalezené artefakty vypovídají o úrovni hmotné kultury obyvatel Nového Města pražského, o proměnách jejich každodenního života, úrovni řemesel a obchodu středověkého města.

K nejpočetnějším nálezovým souborům z Václavského náměstí patřila kuchyňská a stolní keramika. Přestože se v souboru keramiky nenacházely žádné rekonstruovatelné tvary, s výjimkou jediného mírně poškozeného glazovaného džbánu, přesto reprezentuje keramické zboží, používané v měšťanských domech na Koňském trhu (případně v domech v blízkém okolí tržiště) od poloviny 14. do 15. století, rámcově tedy po dobu cca 150 let. Zajímavostí je, že v žádném z analyzovaných pozdně středověkých souborů nebyly zjištěny zlomky tzv. loštické keramiky, ačkoliv ji nacházíme (ve velmi malé míře a opět většinou ve zlomcích) při výzkumech na Novém Městě.

Výzkum na ploše někdejšího Koňského trhu přinesl celkem dva nálezy drobných keramických figurálních plastik v podobě lidských postav. Tyto nálezy významně přispěly k poznání každodenního života obyvatel Nového Města pražského. V prvním případě nám drobná plastika Madony přibližuje intimní svět lidové zbožnosti, torzo panenky představuje dětskou hračku, ale zároveň odráží proměny ženské módy druhé poloviny 14. a první třetiny 15. století.

O kultuře bydlení a způsobu vytápění měšťanských domů vypovídají nálezy kachlů. Kachlová kamna přinesla do měšťanských domácností zvýšení kultury bydlení a samotná kamna často dosahovala umělecké a výtvarné hodnoty. I přes ojedinělý výskyt a značnou fragmentárnost nalezených kachlů se podařilo u několika exemplářů rozpoznat populární reliéfní (figurální i ornamentální) výzdobu čelních vyhřívacích stěn.

Stavební keramika byla v souborech nálezů zastoupena zlomky cihel a prejzů a odkazuje na stavby, případně přestavby domů na náměstí a v jeho blízkém okolí.

Zvláštní pozornost zasluhuje soubor technické keramiky z Václavského náměstí. Na tomto místě se propojují keramické nálezy s metalurgickou výrobou neželezných kovů. Nálezy fragmentů keramických (grafitových) tyglů (a také strusek) v dolní části plochy náměstí jsou vůbec prvním dokladem o prubířské činnosti a manipulaci s barevnými kovy, respektive jejich zpracováním v této části Nového Města. Prubířské postupy byly praktikovány v hutích a mincovnách ke zkoušení rud a produktů při jejich zpracování a dále k analýze mincovního kovu a kontrole domácích i cizích mincí. Soubor archeometalurgických nálezů obsahuje výjimečný nález dna rozměrného grafitového tygle se záměrně vytvořeným obdélným otvorem v úrovni dna. Podle provedených analýz sloužila nádoba jako metalurgická pec. Analýzy potvrdily, že ve všech nádobách se vyráběly slitiny mědi – mosaz nebo dělovina. Všechny fragmenty silnostěnných keramických tyglů, vyjma tzv. technických misek, jsou na povrchu uvnitř i vně nádoby pokryty struskovitými či metalickými povlaky a nataveným povrchem. Provedené analýzy doložily souvislost se středověkou produkcí neželezných kovů. Touto produkcí se zabývali především pasíři. Nálezy by tedy mohly souviset s existencí v pramenech doložené pasířské dílny na Václavském náměstí čp. 772/II, ovšem zatím je bohužel nelze propojit s konkrétními odkrytými pyrotechnologickými objekty v okolí. Kromě toho terénní výzkum Václavského náměstí nepřinesl žádné nálezy kovových slitků, odlitků, polotovarů nebo zmetků, vyjma odstřížků drobných mosazných plíšků, jež jsou

jako výrobní odpad dokladem zhotovování vlastních předmětů. Zde se otevírá možný prostor pro budoucí bádání.

Archeologický výzkum náměstí přinesl rozsáhlý soubor zejména železných předmětů, jež mají významný potenciál k poznání každodenního života a potřeb obyvatel Nového Města. Představují zároveň skupinu artefaktů, které se bezprostředně vztahují k měšťanským domům, jejich vybavení, stejně jako k výbavě vlastní měšťanské domácnosti. V neposlední řadě jsou svědectvím o hospodářské, tedy o řemeslné a obchodní činnosti měšťanů na Novém Městě. Nálezy železných polotovarů (např. železných pásů, prutů a drátů) a rozptýlená kovářská struska jako archeologické doklady zpracování železa v narostlém historickém souvrství Václavského náměstí poukazují na hojně zastoupenou kovářskou a další specializovanou řemeslnou činnost měšťanů (např. nožířů a platněřů) zabývajících se výrobou železných předmětů v domech na někdejší Koňském trhu.

Podstatně méně četný soubor artefaktů z neželezných kovů (zejm. mosaz, bronz, olovo) z Václavského náměstí reprezentuje převážně předměty osobní povahy nebo výbavy měšťanské domácnosti, zvláště mobiliáře. Tuto kategorii zastupují především početné nálezy nožů, které dokládají nožířské umění své doby. Menší zastoupení v souboru mají lžíce nebo vidličky. V sérii zkoumaných předmětů nalezených na Václavském náměstí se vyskytly některé výrobky, které ve svých kategoriích vynikají nad evropskou úroveň. Předměty každodenní potřeby dále reprezentují klíče a zámky, psací potřeby – stily, oděvní doplňky či šperky.

Většinu získaného souboru nálezů ze dřeva tvoří drobné úlomky a odřezky dřeva, které reprezentují nejspíše odpad z tesařského opracování do Prahy dovážených kmenů stromů. Ty byly určeny mimo jiné na stavby dřevěných konstrukcí a případně pro užití v řemeslnických dílnách. Dřevo však samozřejmě nacházelo své uplatnění i v běžných měšťanských domácnostech. Z vlastních dřevěných výrobků jsou nejčetnější nálezy dřevěných nádob a domácího vybavení, které nám přibližují kulturu přípravy jídel a stolování ve středověku. K předmětům každodenní osobní potřeby se řadí i nálezy hřebenu.

Soubor usní z Václavského náměstí obsahuje kromě převažujícího výrobního odpadu i fragmenty výrobků, které náležely k osobní výbavě obyvatel Nového Města (obuv, oděvní doplňky – opasky, řemeny, pochvy). Části zachovaných předmětů z Václavského náměstí poskytují příležitost sledovat kožedělné a výrobní postupy, ale také nahlédnout do každodenního života obyvatel Nového Města ve druhé polovině 14. až na počátku 15. století.

Vedle množství zvířecích kostí, které se dostaly jako běžný domovní odpad na skládku na Koňském trhu, byly v malém počtu objeveny artefakty vyrobené ze zvířecích kostí. Artefakty zastupují jak předměty spjaté s řemeslnou výrobou (např. šídlo) nebo odíváním (pravděpodobný nález oděvního nákončí), tak i předměty měšťanské zbožnosti (madonka) nebo osobní zábavy (hrací kostky či figurky).

Uvedené větší nálezové soubory z plochy náměstí doplňují nálezově méně bohaté soubory mincí a olověných plomb. Stejně jako v případě nálezů mincí nebo početních penízů odpovídá krátký seznam objevených plomb na ploše Václavského náměstí negativním výsledkům sondáží na pražských historických náměstích. Tyto památky jsou mimořádně zajímavým zdrojem poznatků pro poznání vztahů mezi jednotlivými hospodářskými a společenskými centry nejen ve středověku.

Třetí část disertační práce předkládá výsledky analýz archeobotanického a osteologického materiálu, získaného z výzkumů na ploše Václavského náměstí. Tyto analýzy přinášejí řadu nových poznatků, které přibližují nejen každodenní život obyvatel středověkého města, ale také podobu a provoz veřejných prostranství.

Množství a struktura nezuhebnatělých rostlinných makrozbytků a pylů z analyzovaných souborů z Václavského náměstí přiblížily výživu (a její proměny) obyvatel Nového Města pražského a celkovou skladbu rostlin užívaných člověkem v rámci městského prostředí v minulosti. Nepatrné rozdíly ve spektru uhlíků v čase naznačují změny zdrojů palivového dřeva/dřevěného uhlí v závislosti na vyčerpání dostupných lesních společenstev.

Zároveň archeobotanická analýza umožnila rekonstrukci lokální vegetace a trendy jejích proměn v souvislosti se založením Nového Města pražského Karlem IV. v roce 1348 a jeho dalším vývojem. Již před založením Nového Města měla krajina kolem Starého Města pražského velmi málo společného s divokou přírodou. Podle výsledků pylových analýz byla pravděpodobně dávno před polovinou 14. století z větší části odlesněná. Na základě poslední syntézy pylových analýz (*Kozáková a kol. 2009*) soudíme, že v raném středověku byla v tehdejší pražské sídelní aglomeraci a v jejím blízkém okolí pestrá mozaika nejrůznějších biotopů. Další vývoj, spojený s postupnou intenzifikací lidské činnosti při zhušťování zástavby v pražských středověkých městech a sídelního prostoru v předměstských aglomeracích, vedl k postupnému poklesu diverzity prostředí. Snížil se počet druhů rostlin rostoucích uvnitř pražských měst, a to především v důsledku homogenizace městského prostředí. Jinými slovy

jednotlivá místa v městském organismu si byla navzájem stále podobnější svým prostředím a rostly na nich i podobné druhy rostlin.

Archeologické poznatky o zdejších hydrologických poměrech, a zejména o zaniklých přírodních vodních nádržích, zjištěné v posledních dvou desetiletích, přináší nové informace o existenci zaniklých vodních nádrží a vodotečí na ploše Václavského náměstí a v jeho bezprostředním okolí. Založení Nového Města pražského nepochybně způsobilo velkou změnu přírodního prostředí v důsledku rychlé přeměny předměstské krajiny ve středověké město s postupující vnitřní zástavbou, včetně rozšiřování pochozích a záměrně zpevňovaných ploch.

Syntéza, založená na analýzách rostlinných makrozbytků, nebyla dosud pro Prahu zpracována, i když v současnosti je k dispozici celá řada z části již publikovaných dat. Přehled a potenciál pražských lokalit v rámci výzkumu rostlinných makrozbytků, který podala V. Čulíková (*Čulíková 2017*), však zatím nenašel pokračování. Kromě badatelského vytížení patřičných specialistů je třeba vzít v úvahu i vlastní výzkumnou problematiku. Nalézané makrozbytky rostlin totiž odrážejí, na rozdíl od pylu, vegetaci na čistě lokální úrovni. Výrazné rozdíly mezi jednotlivými studovanými lokalitami a mezi typy archeologických kontextů ztěžují očekávanou interpretaci (srov. *Pokorná 2017, 275*). Ta by měla shrnout zobecňující zjištění o univerzálních trendech v průběhu času. Ideální je proto nalézt sérii souvrství, která by zachycovala delší časový úsek, což by umožnilo sledovat změny prostředí v čase na jednom konkrétním místě. Takové dosud ojedinělé lokální studie v pražské městské aglomeraci, konkrétně v pravobřežní části, byly v minulosti realizovány na základě materiálu z přirozených sedimentů ze dna vodní nádrže ve vsi Rybník (*Pokorná a kol. 2014*) na území pozdějšího Nového Města pražského a z výplní tzv. hraniční strouhy mezi Starým a Novým Městem (*Beneš a kol. 2002*).

Soubory nálezů zvířecích kostí a dalšího archeozoologického materiálu z Václavského náměstí prokázaly, že i pozůstatky živočichů ukládané ve středověku, popřípadě v raném novověku na veřejném prostranství – v našem případě na Koňském trhu – jsou bohatým zdrojem informací o chovu domácích zvířat a živočišné produkci i o roli různých zdrojů živočišného původu ve výživě obyvatel Nového Města pražského. Další poznatky byly získány o pracovním využití zvířat, potravinářských (řeznických) a jiných řemeslech, jež zpracovávají kosti, kůže nebo rohovinu, a také o vztahu mezi člověkem a zvířaty v minulosti.

Studium osteologického materiálu čítajícího několik desítek tisíc nálezů přineslo bližší informace nejen o spotřebě masa či potravních preferencích obyvatel Nového Města pražského, ale i o řemeslné výrobě. O proměnách stravovacích vzorců obyvatel Prahy v průběhu 15. století svědčí například pokles zastoupení skotu v nálezech z Václavského náměstí (fáze IV). Nejedná se však o ojedinělý jev, podobně mírný pokles nebo stagnaci v počtu nálezů pozůstatků skotu lze vysledovat také z nálezových souborů dalších pražských náměstí. Poznání příčin tohoto jevu je námětem pro další bádání. Za změnami v preferencích určitých druhů domácích kopytníků v jednotlivých lokalitách mohou být například místní možnosti pastvy, epidemické události, sociální status obyvatel, náboženská omezení apod. V případě možnosti pastvy je možné uvažovat i o případném poklesu pastevních ploch pro hovězí dobytek v hospodářském zázemí Prahy. Z praktického pohledu chovu se ovce, kozy a prasata lépe hodí do měst, především z důvodu menší náročnosti na prostor i výkrm. V klesajícím trendu zastoupení skotu by se tak mohl odrážet zvýšený tlak na výtěžnost masa a intenzifikace živočišné produkce. Vyšší spotřeba masa prasat, ovcí a koz na úkor skotu ve fázi IV by tak mohla souviset se zvyšujícím se počtem obyvatel ve městě (i přes obecný úbytek obyvatelstva) a snahou je uživit.

Předložená práce podává na základě dosavadních zjištění a vlastních dlouholetých archeologických výzkumů na Václavském náměstí analýzu výsledků těchto výzkumů v ploše náměstí a předkládá obraz Václavského náměstí v jeho proměnách od středověku do novověku. Shromážděné a vyhodnocené soubory artefaktů a ekofaktů z prostoru Václavského náměstí reprezentují ucelenou sondu do každodenního života obyvatel Nového Města pražského, a zároveň představují proměny různých funkcí veřejného prostranství v čase. Potenciál Václavského náměstí pro poznání vývoje a funkce veřejného prostranství středověkého města nicméně není zdaleka vyčerpán. Dosud prozkoumaná plocha je pouhým zlomkem celkové rozlohy náměstí. Budoucí výzkumy mohou přinést další množství nálezů a přispět k dalšímu poznání tohoto unikátního prostoru Prahy.

Vybraná literatura:

- Beneš, J. – Kaštovský, J. – Kočárová, R. – Kočár, P. – Kubečková, K. – Pokorný, P. – Starec, P. 2002: Archaeobotany of the Old Prague Town defence system, Czech Republic: archaeology, macro-remains, pollen and diatoms, Vegetation History and Archaeobotany 11, 107–120.*
- Beneš, J. – Pokorná, A. – Starcová, M. – Ptáková, M. 2022: Archaeobotany in Czechia and beyond. The past and present of the discipline. České Budějovice.*
- Beutmann, J. 2008: Die Ausgrabungen um Frauenkirche und Neumarkt in Dresden – Ein Beitrag zur Frauenvorstadt. Jahrb. Dresdner Frauenkirche 12, 2008, 103-123.*
- Bláha R. - Frolík J. - Sigl J. 2007: Proměny uliční sítě a parcelace v Hradci Králové a v Chrudimi, Rorum Urbes Medii Aevi IV., 82-93.*
- Buško, C. 1998a: Archeologia w Rynku – Archäologie auf dem Ring. Wrocław.*
- Buško, C. 1998b: Rynek – centrum średniowiecznego Wrocławia. In: J. Piekalski – K. Wachowski (eds.), Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa, Wratislavia Antiqua 2. Wrocław, 235–244.*
- Čapek, L. – Militký, J. a kol. 2016: Historická radnice v Českých Budějovicích ve světle archeologických výzkumů a rozbor hmotných pramenů. České Budějovice.*
- Čulíková, V. 2017: Archeobotanika – jeden z pramenů poznání středověké a raně novověké Prahy. In: I. Boháčová – M. Šmolíková (eds.), Praha archeologická, Archaeologica Pragensia – Supplementum 3, 237–260.*
- Dumitrache, M. 2018: Die Konstanzer Marktstätte im Mittelalter und in der Neuzeit, Forschungen und Berichte zur Archäologie in Baden-Württemberg 5. Stuttgart.*

Havrda, J. – Kočár, P. – Kočárová, R. – Kozáková, R. – Podliska, J. – Sůvová, Z. 2017: K vývoji a podobě historického nadloží Staroměstského náměstí v Praze. Příspěvek k mezioborovému výzkumu veřejných prostranství, Forum urbes medii aevi 10/2, 164–195.

Havrda, J. – Podliska, J. 2021: Archeologie Malostranského náměstí v Praze. K definici archeologických hodnot a jejich preventivní památkové ochraně, Zprávy památkové péče 81, č. 3, 281–293.

Havrda, J. – Podliska, J. – Starec, P. 2023: Archeologie náměstí Nového Města v Praze. Archeologické hodnoty historických veřejných prostranství a jejich preventivní památková ochrana, Zprávy památkové péče 83 (v tisku).

Hrdlička, L. 2005: Praha, podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace. Praha.

Huml, V. 1979: Archeologické poznámky k dějinám Koňského trhu na Novém Městě pražském, Staletá Praha 9, 158–173, 312–313.

Huml, V. – Pleiner, R. 1991: Die Schmiede im mittelalterlichen Prag. Die Eisengegenstände aus der Notgrabung am Wenzelsplatz, Archaeologica Pragensia 11, 187–237.

Jabłoński, R. 2005: Kraków and Surroundings. Warszawa.

Jankovská, V. 2011: The Middle Ages in pollen-analytical research on the territory of the Czech Republic, Bulletin of Geography, Physical Geography Series 4, 47–70.

Jastrzębski, P. 2004: Wybrane aspekty życia codziennego w średniowiecznym Wrocławiu na podstawie wyrobów kościanych i rogowych. In: J. Piekalski – K. Wachowski (eds.), Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Materialne przejawy życia codziennego, Wratislavia Antiqua 6. Wrocław, 245–268.

- Klápště, J. 1983: Studie o středověké studně z Mostu, Památky archeologické 74, 443–492.*
- Klápště, J. a kol. 2002: Archeologie středověkého domu v Mostě (č. p. 226), Mediaevalia archaeologica 4, Praha – Most.*
- Kovačiková, L. – Trojánková, O. – Starec, P. – Meduna, P. – Limburský, P. 2020: Livestock as an indicator of socioeconomic changes in Medieval Prague (Czech Republic), Archaeological and Anthropological Sciences 12, 283 (<https://doi.org/10.1007/s12520-020-01229-5>).*
- Kovačiková, L. – Starec, P. – Opelková, M. 2022: Trendy v konzumaci masa a využití dalších živočišných produktů na Novém Městě pražském na příkladu nálezů z Václavského náměstí (Koňského trhu), Documenta Pragensia 42 (v tisku).*
- Krajíc, R. 2003: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa I–II. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.*
- Moravec, Z. 2018: Železné předměty z archeologického výzkumu na Masarykově náměstí v Ostravě v roce 2006. Ostrava.*
- Nývtová Fišáková, M. – Procházka, R. – Sůvová, Z. 2016: Vyhodnocení osteologických pozůstatků z výzkumu parcel domů Dominikánská 11–19 a Koblišná 3 v Brně. K otázce organizace zásobování měst masem ve vrcholném středověku, Přehled výzkumů 57/2, 95–175.*
- Piekalski, J. 2004: Wrocław na przełomie sredniowiecza i czasow nowozytnych. Wrocław.*
- Piekalski, J.–Wachowski, K., 2004: Wrocław na przełomie średniowiecza i czasów nowozytnych. Materialne przejawy życia codziennego. Wratislavia Antiqua 6. Wrocław.*
- Piekalski, J. – Wachowski, K. (eds.) 2018: Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy placu Nowy Targ we Wrocławiu, část 1 a 2. Wratislavia Antiqua 23. Wrocław.*
- Pleiner, R. 1991: Die Technik der Schmiede im mittelalterlichen Prag, Archaeologica Pragensia 11, 239–287.*

Pokorná, A. 2017: Před hradbami Starého Města. Změny středověké synantropní vegetace v Praze. In: I. Boháčová – M. Šmolíková (eds.), Praha archeologická, Archaeologica Pragensia – Supplementum 3, 273–285.

Pokorná, A. – Houfková, P. – Novák, J. – Bešta, T. – Kovačiková, L. – Nováková, K. – Zavřel, J. – Starec, P. 2014: The oldest Czech fishpond discovered? An interdisciplinary approach to reconstruction of local vegetation in mediaeval Prague suburbs, Hydrobiologia 730/1, 191–213.

Pokorná, A. – Mandelová, A. – Mrkvičková, K. – Tichý, L. – Starec, P. 2022: Vegetation in Medieval Prague. A complex methodological approach for interpretation of macro-remain data, 19th Conference of the International Workgroup Paleoethnobotany, poster presentation. České Budějovice.

Procházka, R. 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna: k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech. In: M. Ježek – J. Klápště (eds.), Brno a jeho region, Mediaevalia archaeologica 2, Praha – Brno, 7–158.

Procházka, R. – Drechsler, A. – Schenk, Z. 2008: Frühmittelalterliche Besiedlung des Areals der Stadt Přerov. Topographie der archäologischer Grabungen 1986-2005. In: L. Poláček (Hrsg.), Das wirtschaftliche Hinterland der frühmittelalterlichen Zentren. Internationale Tagungen in Mikulčice VI. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 31. Brno: Archäologisches Institut der Akademie Wissenschaften der Tschechischen Republik, 207-247.

Procházka, R. – Sůvová, Z. 2013: Člověk a zvířata ve středověkém městě. In: L. Jan (ed.), Dějiny Brna II, středověké město. Brno, 361–369.

Procházka, R. – Balcárková, A. – Nývltová Fišáková, M. – Přichystal, A. 2020: Otázka prostorového vývoje lokality a možnosti poznání socioekonomického profilu jejích obyvatel v 9. – 12. století. Brno.

Starec, P. 2016: Archeologický výzkum kolektorové šachty Š44 v Královodvorské ulici na Starém Městě – The archaeological excavation of utility tunnel Š44 in Královodvorská Street in the Old Town of Prague. *Archaeologica Pragensia* 23, 443–470.

Starec, P. – Kovačiková, L. – Opelková, M. 2022: Tierknochenfunde vom Wenzelsplatz (Rossmarkt) in Prag. In: *Tiere in Stadt und Land (und Kloster), Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit* 35, 73–86.

Široký, R. 2000: Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku. Stav a perspektivy archeologického poznání, *Památky archeologické* 91, 345–410.

Široký, R. – Kaiser, L. – Kočár, P. – Nováková K. 2007: Sedláčkova ulice v Plzni ve světle archeologického výzkumu. K podobě veřejných prostranství středověkých měst, *Forum Urbes Medii Aevi* 4, 94–117.

Tryml, M. 1998: Předlokační osídlení Nového Města a Vyšehradu z pohledu archeologa. In: R. Baťková a kol., *Umělecké památky Prahy, Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*. Praha, 11–15.

Vyšohlíd, M. 2011: Náměstí Republiky (Republic Square) in Prague. In: J. Piekalski – K. Wachowski (eds.), *Wratislavia Antiqua* 13. Wrocław, 205–217.

Vyšohlíd, M. 2022: Hradby Nového Města na Masarykově nádraží v Praze. In: *Archeologické výzkumy v Čechách 2021, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément* 122, 35–36.

Zavřel, J. 2006: Geologická problematika archeologického poznání Nového Města pražského, *Archaeologica Pragensia* 18, 245–261.

Zezula, M. – Moravec, Z. – Kočár, P. – Šůvová, Z. 2009: Archeologické výzkumy na Masarykově náměstí v Ostravě a jejich výpověď k vývoji, hmotné kultuře a životnímu prostředí města ve středověku a raném novověku. In: Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 24, 538–579.